

Authors' contribution/
Wkład autorów:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Analiza statystyczna/
Statistical analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie tekstu/
Manuscript preparation
F. Opracowanie
piśmiennictwa/
Literature search
G. Pozyskanie funduszy/
Funds collection

SELECTED ASPECTS OF AGRICULTURAL EXTENSION SERVICES IN POLAND

WYBRANE ASPEKTY DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE

Anna J. Parzonko

Warsaw University of Life Sciences
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Parzonko A. (2016), *Selected aspects of agricultural extension services in Poland/ Wybrane aspekty doradztwa rolniczego w Polsce*. Economic and Regional Studies, Vol. 9, No. 3, pp. 121-131.

REVIEW ARTICLE

JEL code: Q16

Submitted:
November 2015
Accepted:
June 2016

Number of characters:
32497
Tables: 1
Figures: 1
References: 28

ARTYKUŁ PRZEGLĄDOWY

Klasyfikacja JEL: Q16

Zgłoszony:
Listopad 2015
Zaakceptowany:
Czerwiec 2016

Liczba znaków ze spacjami:
30181
Tabele: 1
Rysunki: 1
Literatura: 28

Summary

Subject and purpose of work: The aim of this article is to present selected aspects of agricultural advisory services in Poland as one of the most important cells of knowledge transfer influencing the development of agriculture and rural areas.

Materials and methods: Based on the analysis of the available literature and existing legislative acts an attempt was made to discuss the changes that had occurred both in terms of the organization of agricultural extension in Poland, as well as in the substantive content dealt with by advisory services. Based on secondary sources the noticeable tendency of changes in the agricultural counselling system in Poland have also been defined.

Results: In this paper special attention has been paid to the need of creating such an agricultural extension system in which all the institutions and organizations forming it would have conditions to develop effective forms of cooperation aimed at the development of rural areas.

Conclusions: Since agricultural extension centres are not able to perform all the tasks imposed on them there appears a chance for the new entities, e.g. private consulting firms.

Keywords: agricultural extension, rural areas, advisory system

Streszczenie

Przedmiot i cel pracy: Celem artykułu jest przedstawienie wybranych aspektów doradztwa rolniczego w Polsce jako jednego z ważniejszych ogniw transferu wiedzy wpływających na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich.

Materiały i metody: Na podstawie analizy dostępnej literatury i obowiązujących aktów prawnych podjęto próbę przedstawienia zmian, jakie zachodziły zarówno pod względem zorganizowania doradztwa rolniczego w Polsce, jak i w treściach merytorycznych realizowanych przez służby doradcze. Na podstawie źródeł wtórnych określono także zauważalne tendencje zmian w systemie doradztwa rolniczego w Polsce.

Wyniki: W artykule szczególną uwagę zwrócono na potrzebę stworzenia takiego systemu doradztwa rolniczego, tak by wszystkie instytucje i organizacje go tworzące miały warunki do wypracowania skutecznych form współpracy na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Wnioski: Ośrodki doradztwa rolniczego nie mają możliwości realizacji wszystkich nakładanych na nie zadań i pojawia się szansa dla nowych podmiotów np. prywatnych firm doradczych.

Słowa kluczowe: doradztwo rolnicze, obszary wiejskie, system doradztwa

Address for correspondence/ Adres korespondencyjny: dr inż. Anna J. Parzonko, Warsaw University of Life Sciences, Department of Education, Communication and Consulting Economics, Nowoursynowska 166, 02-787 Warsaw, Poland; phone: +48 507-833-688; e-mail: anna_parzonko@sggw.pl

Introduction

In order for the economy to function efficiently the existence of an adequate system of institutional support has always been important. Nevertheless, as late as at the end of the nineteenth century closer attention was paid to the impact the effective institutions had on the development of the particular countries. The representatives of the new institutional economics claim that institutions are an important differentiating factor of capacity of the economy. The character and pace of its development depend on their quality (Matejuk 2009 p.1). Institutions within the framework of the new institutional economics can be interpreted as relations between the various entities. Referring this to the agricultural counselling this term should be understood as involvement and relations taking place between the institutions and organizations providing counselling services for residents of the rural areas. The rules of functioning of advisory units are charted by: legal acts, developed on the basis of the experience of generations of advisors on methods of advisory work or moral and ethical principles. However, the basic dilemma is to develop such rules that would not restrict the possibility of realization of advisory activity. In the process of shaping an agricultural counselling system special attention should be paid to the efficiency of its working, among others to the adaptable effectiveness understood as the ability to perform continual customization to the changes occurring in rural areas (technological, demographic, socio-economic changes) (Acocella 2002, p.117).

Nowadays advisory activity (in its original sense being simple and understandable) has become very complex and complicated. Not only in Poland, but also in other countries, it is discerned, that the changes taking place in the area of agriculture, information technology and changes of social and political nature, exert very strong pressure on advisory institutions to adjust to them, not only in terms of the substantive scope of the services provided, but also in terms of organization (Ommani AR, p. 54). In some countries, the agricultural counselling systems are clearly defined, in others, they show significant organizational, formal and substantive shortcomings. In Poland, for many years, attempts have been made to develop such a system of counselling, that would be possibly the most adjusted to the needs of rural areas' residents and simultaneously which would be transparent, functional and- what is most important- effective.

In countries where there was no major political turmoil, agricultural counselling system shaped itself in an evolutionary way. It was made possible to develop such organizational-legal forms, which take into account both socio-cultural as well as economic and political conditioning. The example could be a system of academic counselling in the USA or agricultural counselling in Austria. The country, however, in which skilful entry of the counselling services in the specificity of regions is clearly seen, is Germany. A Several advisory systems depending

Wstęp

Dla sprawnego funkcjonowania gospodarki zawsze ważne było istnienie odpowiedniego systemu wsparcia instytucjonalnego. Niemniej jednak dopiero w końcu XIX wieku zwrócono baczniejszą uwagę na wpływ, jaki mają efektywne instytucje na rozwój poszczególnych krajów. Przedstawiciele nowej ekonomii instytucjonalnej twierdzą, że instytucje są istotnym czynnikiem różnicującym możliwości gospodarki. Od ich jakości i charakteru zależy charakter i tempo jej rozwoju (Matejuk 2009, s.1). Instytucje w ramach nowej ekonomii instytucjonalnej można interpretować jako relacje zachodzące pomiędzy różnymi podmiotami. Odnosząc to do doradztwa rolniczego rozumieć pod tym pojęciem należy powiązania i występujące relacje pomiędzy instytucjami i organizacjami świadczącymi usługi doradcze dla mieszkańców obszarów wiejskich. Reguły funkcjonowania jednostek doradczych wytyczone są poprzez: akty prawne, wypracowane na podstawie doświadczeń pokoleń doradców metody pracy doradczej czy zasady moralne i etyczne. Podstawowym jednak dylematem jest wypracowanie takich reguł by nie ograniczały one możliwości realizacji działalności doradczej. W procesie kształtowania systemu doradztwa rolniczego należy zwrócić szczególną uwagę na efektywność jego funkcjonowania, m.in. na efektywność adaptacyjną rozumianą jako zdolność do ciągłego dostosowywania się do zmian jakie zachodzą na obszarach wiejskich (zmian technologicznych, demograficznych, społeczno-ekonomicznych) (Acocella 2002, s.117).

W obecnych czasach działalność doradcza (w swym pierwotnym znaczeniu prosta i zrozumiała) stała się bardzo złożona i skomplikowana. Nie tylko w Polsce, ale także w innych krajach, dostrzega się, że zmiany jakie zachodzą w obszarze rolnictwa, technologii informacyjnych czy zamiany o charakterze społecznym i politycznym wywierają bardzo silny nacisk na to by instytucje doradcze dostosowywały się do nich nie tylko pod względem zakresu merytorycznego świadczonych usług, ale również pod względem organizacyjnym (Ommani AR, s. 54). W niektórych krajach systemy doradztwa rolniczego są jasno zdefiniowane, w innych natomiast wykazują istotne braki organizacyjne, formalne i merytoryczne. W Polsce od wielu lat podejmowane są próby wypracowania takiego systemu doradztwa, aby był on możliwie najbardziej dostosowany do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich a jednocześnie przejrzysty, funkcjonalny i co najważniejsze efektywny.

W krajach, w których nie było większych zawirowań politycznych system doradztwa rolniczego kształtował się w sposób ewolucyjny. Pozwoliło to na wypracowanie takich form organizacyjno – prawnych, które uwzględniają zarówno uwarunkowania społeczno – kulturowe, jak też gospodarcze i polityczne. Przykładem może być system doradztwa uniwersyteckiego w USA, czy doradztwa rolniczego w Austrii. Krajem, w którym jednak najwyraźniej widać umiejętne wpisanie się służb doradczych w specyfikę regionów są Niemcy. Ukształtowano tam różne

on the character of the particular lands were formed there (Rasz, Stankiewicz 2004, p. 6-7).

As a result of the development of new institutional economics, more and more attention is paid to the role of institutions in economic development, so the aim of the article is to present selected aspects of the agricultural counselling system in Poland. Based on the analysis of the available literature and existing legal acts, an attempt to present the changes, that have occurred both in terms of organization of agricultural counselling in Poland, as well as the substantive content realized by the advisory services, was made. Based on the secondary sources, noticeable tendencies were defined in the agricultural counselling system in Poland.

The development of agricultural counselling in Poland

Agricultural counselling is a significant factor influencing the changes taking place in agriculture and rural areas. The development of this activity is typically evolutionary. Although the presumptions for this type of activity, as claimed by some researchers, can be traced back before more than three thousand years ago, however, its current forms in which it is realized, developed in the last two centuries (Jones, Garforth 1997, p. 3-13). Also in Poland, the beginnings of the agricultural counselling date back to the late nineteenth century, when Centralne Towarzystwo Gospodarcze in Wielkopolska created the position of itinerant teacher, whose job was to care for the emerging agricultural clubs. The first two agricultural instructors were appointed in 1907 by Wydział Kółek Rolniczych in Warsaw. In 1913, there were already around 80 of them and between 1918-19 already 200. During the period of Second Polish Republic, agricultural organizations established the position of instructress of the farmer's wives' associations, and in 1926 the instructing position for agricultural adjustment was created. In 1935, already 1,500 instructors worked throughout the country combined with agricultural chambers and rural cooperative activity professionals and teachers of agricultural schools, providing 3 thousand of competent employees altogether (Brownsford 1907, 7-9). Therefore, the creation of agricultural counselling entails mainly with a social agronomy of the Second Polish Republic period. According to Wł. Grabski social agronomy is understood as "social activity based on associations and institutions, or on the local government and the state, and relying on the popularization of agronomic knowledge and its use by the widest layers of the population" (Bronikowski 1938, p.75). The main domain of social agronomy was educational activity, closely connected with the political and economic activity, which were developed by the institutions and social organizations in rural areas. The achievements of social agronomy are very high, especially in terms of organization and methodology of instructors' work in agriculture and educational work in the

systemy doradcze w zależności od specyfiki poszczególnych landów (Rasz, Stankiewicz 2004, s. 6-7).

Wskutek rozwoju nowej ekonomii instytucjonalnej coraz większą uwagę zwraca się na rolę instytucji w rozwoju gospodarczym, dlatego też celem artykułu jest przedstawienie wybranych aspektów systemu doradztwa rolniczego w Polsce. Na podstawie analizy dostępnej literatury i obowiązujących aktów prawnych podjęto próbę przedstawienia zmian, jakie zachodziły zarówno pod względem zorganizowania doradztwa rolniczego w Polsce, jak i w treściach merytorycznych realizowanych przez służby doradcze. Na podstawie źródeł wtórnych określono zauważalne tendencje zmian w systemie doradztwa rolniczego w Polsce.

Rozwój doradztwa rolniczego w Polsce

Doradztwo rolnicze jest znaczącym czynnikiem wpływającym na zmiany jakie zachodzą w rolnictwie i obszarach wiejskich. Rozwój tej działalności ma charakter typowo ewolucyjny. Mimo, że przesłanki dla tego typu działalności, jak twierdzą niektórzy badacze, doszukiwać się można już przed ponad 3 tysiącami lat to jednak jej obecne formy w jakich jest realizowana ukształtowały się w okresie ostatnich dwóch stuleci (Jones, Garforth 1997, s. 3-13). Również w Polsce początki doradztwa rolniczego sięgają końca XIX wieku, kiedy to Centralne Towarzystwo Gospodarcze w Wielkopolsce utworzyło stanowisko tzw. wędrownego nauczyciela, którego zadaniem było sprawowanie opieki nad powstającymi kółkami rolniczymi. Pierwszych dwóch instruktorów rolnych powołał w 1907 roku Wydział Kółek Rolniczych w Warszawie. W 1913 roku było ich już ok. 80, a w latach 1918-19 już 200. W okresie II Rzeczypospolitej organizacje rolnicze utworzyły stanowiska instruktorów kół gospodyń wiejskich, a w 1926 roku powstało stanowisko instruktorskie ds. przysposobienia rolniczego. W 1935 roku na terenie całego kraju pracowało już 1500 instruktorów, co w połączeniu z fachowcami izb rolniczych i spółdzielczości wiejskiej oraz nauczycielami szkół rolniczych w sumie dawało 3 tys. kompetentnych pracowników (Brownsford 1907, 7-9). Dlatego też powstanie doradztwa rolniczego wiąże się głównie z agronomią społeczną okresu II Rzeczypospolitej. Według Wł. Grabskiego agronomia społeczna rozumiana jest jako „działalność społeczna oparta bądź o zrzeszenia i instytucje, bądź o samorząd i państwo, a polegająca na upowszechnianiu wiedzy agronomicznej i na jej zastosowaniu przez najszerze warstwy ludności” (Bronikowski 1938, s.75). Główną domeną agronomii społecznej była działalność oświatowa, związana ściśle z działalnością polityczną i gospodarczą, jaką rozwijały instytucje i organizacje społeczne w środowisku wiejskim. Dorobek agronomii społecznej jest bardzo bogaty, zwłaszcza w zakresie organizacji i metodyki pracy instruktorskiej w rolnictwie i pracy oświatowej na wsi. Wiele jego elementów przerwało do czasów dzisiejszych, a ich treści są ciągle aktualne. Możemy wymienić tu takie zagadnienia, jak (Maziarz 1986, s. 27):

countryside. Many of its elements have remained to the present day, and their contents are still valid. We can enumerate here such issues as (Maziarz 1986, p. 27):

1. Shaping of the profession of agricultural instructor and instructors' staff development;
2. Methodology of educational - advisory work in the country;
3. Education and further education of instructors;
4. Developing a model of extracurricular agricultural education

The period of social agronomy in the interwar period was a significant phase in the formation of professional counselling in Poland, which was subsequently interrupted by the outbreak of World War II. After the war, the organization and the scope of agricultural counselling underwent frequent changes, adapting to the new political and socio-economic reality. For this reason, many definitions of agricultural counselling were developed. However, as Wiatrak emphasizes, in majority they have a common denominator, which is the essence and the basic objectives set for the advisory body. On the other hand, discriminative factors of these definitions are: range of consulting work, applied methods of this work and specific objectives of the advisory work (Wiatrak 2013, p. 21). So far in Polish literature agricultural counselling issues have been undertaken by: Cz. Maziarz, Z.J. Przychodzeń, I. Sikorska- Wolak, W. Kujawiński, J. Kania, B.M. Wawrzyniak, S. Zawisza, E.K. Chyłek, Z. Brodziński, M. Drygas, A.P. Wiatrak, A.J. Parzonko and in foreign literature: A.W. van den Ban, H.S. Hawkins, N. Röling, P. Engel, B.E. Swanson, G. Payr and many others (Sikorska - Wolak et al. 2014, p. 18).

According Cz. Maziarz, the author of many studies on issues of agricultural counselling, consulting is the activity of providing by the consultants professional help for farmers in specific professional matters, connected with the pursuit of rational farm management. This assistance consists in transmission to the manufacturers of proper information and instruction in the field of natural, technical and economic aspects of agricultural production, as well as reasoning and incitation to rational action towards continuous improvement of the organization of farms and production technology (Maziarz 1986, p. 23). This approach to agricultural counselling was represented by many other theorists, among others, Urban (Urban 1966) and Kuzma (Kuzma 1986). Also, modern authors of the studies on the agricultural counselling formulate its definitions with an indication of its main recipients - the owners of farms. For example, M. Drygas defines counselling as organized, educational (intellectual) impact of advisory institutions on farmers and their families in order to effectively solve their economic (professional) and social problems (Drygas 2001, p. 42). W. Kujawiński defines counselling as an intellectual, organized assistance of advisory body that allows to motivate and adapt the customer-farmer (finding themselves or being at risk of finding themselves in a specific problem situation) to the activities favourable for effective prevention

1. Ukształtowanie zawodu instruktora rolnego i rozwój kadry instruktorskiej;
2. Metodyka pracy oświatowo – doradczej na wsi;
3. Kształcenie i doskonalenie zawodowe instruktorów;
4. Wypracowanie modelu pozaszkolnej oświaty rolniczej.

Okres agronomii społecznej w dwudziestolecu międzywojennym był znaczącym etapem tworzenia się profesjonalnego doradztwa w Polsce, przerwany wybuchem II wojny światowej. W okresie powojennym organizacja i zakres doradztwa rolniczego ulegały częstym zmianom, przystosowując się do nowej rzeczywistości politycznej i społeczno – gospodarczej. Z tego też powodu wypracowano wiele definicji pojęcia doradztwa rolniczego. Jednak jak podkreśla Wiatrak w większości mają one wspólny mianownik, którym są istota i podstawowe cele stawiane przed instytucją doradczą. Natomiast czynnikami różnicującymi te definicje są: zakres pracy doradczej, stosowane metody tej pracy oraz cele szczegółowe pracy doradczej (Wiatrak 2013, s. 21). Do tej pory w literaturze polskiej zagadnienia z zakresu doradztwa rolniczego podejmowali: Cz. Maziarz, Z.J. Przychodzeń, I. Sikorska- Wolak, W. Kujawiński, J. Kania, B. M. Wawrzyniak, S. Zawisza, E. K. Chyłek, Z. Brodziński, M. Drygas, A. P. Wiatrak, A. J. Parzonko, a w literaturze zagranicznej: A. W. van den Ban, H. S. Hawkins, N. Röling, P. Engel, B. E. Swanson, G. Payr i wielu innych (Sikorska – Wolak i in. 2014, s. 18).

Według Cz. Maziarza, autora wielu opracowań dotyczących problematyki doradztwa rolniczego, doradztwo jest to działalność polegająca na udzielaniu przez doradców pomocy fachowej rolnikom w konkretnych sprawach zawodowych, związanych z dążeniem do racjonalnego prowadzenia gospodarstwa. Pomoc ta polega na przekazywaniu producentom odpowiednich informacji oraz instruktażu z zakresu przyrodniczych, technicznych i ekonomicznych zagadnień produkcji rolniczej, jak też na przekonywaniu i nakłanianiu do racjonalnego działania w kierunku nieustannego ulepszania organizacji gospodarstw i technologii produkcji (Maziarz 1986, s. 23). Takie podejście do doradztwa rolniczego reprezentowało wielu innych teoretyków m.in. Urban (Urban 1966) i Kuźma (Kuźma 1986). Również współcześni autorzy opracowań na temat doradztwa rolniczego formułują jego definicje ze wskazaniem na jego głównych odbiorców – właścicieli gospodarstw rolnych. Na przykład M. Drygas doradztwo określa jako zorganizowane, edukacyjne (intelektualne) oddziaływanie instytucji doradczych na rolników i ich rodziny w celu skutecznego rozwiązywania ich ekonomicznych (zawodowych) i społecznych (społecznych) problemów (Drygas 2001, s. 42). W. Kujawiński definiuje doradztwo jako intelektualną, zorganizowaną pomoc instytucji doradczej pozwalającą umotywić i przystosować klienta-rolnika (znajdującego lub mogącego znaleźć się w określonej sytuacji problemowej) do działań sprzyjających skutecznemu zapobieganiu niepowodzeniom i rozwiązywaniu problemów (Kujawiński 2011, s. 33).

Lansowany współcześnie i urzeczywistniany w praktyce model wielofunkcyjnego rozwoju wsi

of failures and problem solving (Kujawiński 2011, p. 33).

Modernly endorsed and embodied in practice multifunctional model of rural development triggered the necessity to extend the objectives and the scope of the impact of advisory institutions to other non-agricultural areas and aspects of work and life of the countrymen. These areas are: seeking additional or alternative sources of income for farm families, the development of non-agricultural entrepreneurship in rural areas, preservation of the environment, social and living problems. Thereby, the agricultural counselling extends its subject area and scope of activity turning into "rural" counselling. This is consistent with tendencies that could have been seen much earlier in agricultural counselling systems of countries with a high level of the country and farming development (Sikorska-Wolak et al. p. 6).

Regardless of the existing conditions, the main purpose of agricultural counselling is to help farmers and other rural dwellers who are or may find themselves in a specified problem situation. This objective of agricultural counselling can be fulfilled through the realization of (Parzonko 2006, p. 36):

- advisory function (helping farmers and other countrymen in solving occupational, organizational and social problems),
- implementation-popularizing function (implementation and dissemination of research results, the introduction of new production technologies in the agri-food sector)
- informational function (collection, processing and dissemination of information about agricultural markets, the situation in the agriculture and agri-food processing and agriculture surrounding by publishing magazines, newsletters, brochures, flyers, etc.)
- educational function (helping farmers and other rural areas' residents in complementing qualifications through further education in the form of courses, seminars, training, tours, demonstrations, etc.)

The way and scope of realization of the imposed on the counselling functions depend on, among others, an efficiently functioning advisory system, which should be formed by the various mutually complementing institutions operating in rural areas (state-owned, local government, private, etc.), diversified in terms of funding, whose basic or supplementary activity is the supply of advisory services for rural areas' residents.

European countries differ widely in terms of the way in which they organize advisory services. In order to enable an overview of the different agricultural counselling systems in the European Union, table 1 shows the types of dominant advisory organizations in the EU- 27 .

wyzwolił konieczność rozszerzania celów i zakresu oddziaływania instytucji doradczych także na inne pozarolnicze obszary i aspekty pracy i życia mieszkańców wsi. Tymi obszarami są: poszukiwanie dodatkowych bądź alternatywnych źródeł dochodu rodzin rolniczych, rozwój pozarolniczej przedsiębiorczości na terenach wiejskich, ochrona środowiska naturalnego, problemy socjalno-bytowe. Tym samym doradztwo rolnicze rozszerza swój zakres tematyczny i pole działania przekształcając się w doradztwo „wiejskie”. Jest to zgodne z tendencjami, jakie można było zauważyć znacznie wcześniej, w systemach doradztwa rolniczego krajów o wysokim poziomie rozwoju wsi i rolnictwa (Sikorska-Wolak i in., s. 6).

Niezależnie od istniejących warunków głównym celem doradztwa rolniczego jest udzielanie pomocy rolnikom i innym mieszkańcom wsi, którzy znajdują się bądź mogą się znaleźć w określonej sytuacji problemowej. Cel ten doradztwo rolnicze może wypełnić poprzez realizację (Parzonko 2006, s. 36):

- funkcji doradczej (udzielanie rolnikom i innym mieszkańcom wsi pomocy w rozwiązywaniu problemów zawodowych, organizacyjnych i społecznych),
- funkcji wdrożeniowo – upowszechnieniowej (wdrażanie i upowszechnianie wyników badań, wprowadzanie nowych technologii produkcji w sektorze rolno- spożywcym),
- funkcji informacyjnej (zbieranie, przetwarzanie i rozpowszechnianie informacji o rynkach rolnych, sytuacji w rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywcym i w otoczeniu rolnictwa poprzez wydawanie czasopism, biuletynów, broszur, ulotek itp.),
- funkcji oświatowej (pomoc rolnikom i innym mieszkańcom obszarów wiejskich w uzupełnianiu kwalifikacji zawodowych poprzez doskonalenie zawodowe w formie kursów, seminariów, szkoleń, wycieczek, pokazów itp.).

Sposób i zakres realizacji nakładanych na doradztwo funkcji uzależnione jest m.in. od sprawnie funkcjonującego systemu doradczego, który tworzyć powinny różne wzajemnie się uzupełniające instytucje działające na obszarach wiejskich (państwowe, samorządowe, prywatne itp.), zróżnicowane pod względem finansowania, których podstawową bądź uzupełniającą działalnością jest świadczenie usług doradczych mieszkańcom obszarów wiejskich.

Kraje europejskie różnią się znacznie pod względem sposobu, w jaki organizują usługi doradcze. W celu umożliwienia przeglądu różnych systemów doradztwa rolniczego w Unii Europejskiej w tabeli 1 przedstawiono typy dominujących organizacji doradczych w krajach UE-27.

Table 1. Types of dominant advisory organizations in the countries of the EU- 27**Tabela 1.** Typy dominujących organizacji doradczych w krajach UE-27

Type the parent advisory organization/ Typ dominującej organizacji doradczej	Country/ Kraj
Public/ Publiczna	Bulgaria, Greece, Hungary*, Ireland, Latvia*, Poland*, Romania*, Slovakia*/ Bułgaria, Grecja, Węgry*, Irlandia, Łotwa*, Polska*, Rumunia*, Słowacja*
Private/ Prywatna	Estonia *, Netherlands/ Estonia*, Holandia
Farmers' organizations/ Agricultural Chambers/ Organizacje rolników/Izby rolnicze	Austria*, Belgium, Cyprus, Denmark, Finland, France*, Lithuania*, Portugal, Slovenia*, Spain, Sweden/ Austria*, Belgia, Cypr, Dania, Finlandia, Francja*, Litwa*, Portugalia, Słowenia*, Hiszpania, Szwecja
Public / Private/ Publiczna/Prywatna	Czech Republic*, the United Kingdom/ Republika Czeska*, Wielka Brytania
Public / Private / farmers' organizations/ Publiczna/Prywatna/organizacje rolników	Germany*, Italy, Malta/ Niemcy*, Włochy, Malta
Public / farmers' organizations/ Publiczna/organizacje rolników	Luxembourg*/ Luksemburg*

* Countries with agricultural chamber are marked with an asterisk, Croatia was not included

* kraje z izbą rolniczą zostały oznaczone gwiazdką, Chorwacja nie została uwzględniona

Source: Perspektywy Wspierania Rolników: Instytucje Doradcze w Europejskim Systemie Wiedzy i Informacji Rolniczej – AKIS, p. 3, http://www.proakis.eu/sites/www.proakis.eu/files/PROAKIS_Polish_final_PRINT.pdf (Date of access: 15.02.2016.).

Źródło: Perspektywy Wspierania Rolników: Instytucje Doradcze w Europejskim Systemie Wiedzy i Informacji Rolniczej – AKIS, s. 3, http://www.proakis.eu/sites/www.proakis.eu/files/PROAKIS_Polish_final_PRINT.pdf (data dostępu: 15.02.2016 r.).

The agricultural counselling system in Poland

In the European Union countries the process of regulating the supply of counselling services standards has been taking place for some time. Basic legal act constituting the shape of the existing agricultural counselling system is Council Regulation (EC) No. 73/2009 of 19 January 2009 (Council Regulation (EC) No. 73/2009 of 19 January 2009, p.16), which upheld imposed by Council Regulation (EC) No 1782/2003 on the Member States the requirement of establishing and organizing of agricultural counselling, pointing to the additional range of services resulting from the realization of cross-compliance principle. Furthermore, on 20 December 2013, in the Official Journal of the European Union, a set of regulations which constitute the basis for the functioning of Common Agricultural Policy in the new budgetary frames for the years 2014-2020¹ was published. These regulations came into force on the 1st of January 2014. Resulting from the adduced provisions counselling tasks enforce an attempt to formulate new assumptions for national agricultural counselling system, adequate to very extended catalogue of tasks which are supposed to be carried out.

In the European Union countries there are the following models in the implementation and management of FAS (Wiatrak 2013 p. 21):

1. FAS as a system of specialized services under the advisory system or as a parallel system (e.g. Czech Republic, Denmark, Germany, Hungary);

¹ At the Agriculture and Fisheries Council meeting on the 16th December 2013 legislative package of Common Agricultural Policy for the years 2014-2020, along with the transitional principles binding in 2014 was accepted. The package included the reform of the WPR in the following areas: common organization of markets, direct payments, rural areas development and financing of the WPR.

System doradztwa rolniczego w Polsce

W krajach Unii Europejskiej od pewnego czasu następuje proces regulowania standardów świadczenia usług doradczych. Podstawowym aktem prawnym stanowiącym o kształcie istniejącego systemu doradztwa rolniczego jest Rozporządzenie Rady (WE) Nr 73/2009 r. z dnia 19 stycznia 2009 r. (Rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r., s.16), które podtrzymało nałożony przez rozporządzenie Rady (WE) nr 1782/2003 na kraje członkowskie wymóg tworzenia i organizacji doradztwa rolniczego, wskazując na dodatkowy zakres usług wynikający z realizacji zasady cross – compliance. Ponadto w dniu 20 grudnia 2013r. w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej opublikowany został pakiet rozporządzeń stanowiących bazę dla funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej w nowych ramach budżetowych na lata 2014-2020¹. Rozporządzenia te weszły w życie z dn. 1 stycznia 2014r. Wynikające z powołanych przepisów zadania doradztwa każą podjąć próbę sformułowania nowych założeń dla krajowego systemu doradztwa rolniczego, adekwatnego do bardzo rozszerzonego katalogu zadań, jakie mają być realizowane.

W krajach Unii Europejskiej występują następujące modele w zakresie implementacji i zarządzania FAS (Wiatrak 2013, s. 21):

1. FAS jako system specjalistycznych usług w ramach systemu doradztwa lub jako system równoległy (np. Czechy, Dania, Niemcy, Węgry);

¹ Na posiedzeniu Rady ds. Rolnictwa i Rybołówstwa w dniu 16 grudnia 2013 r. przyjęty został pakiet legislacyjny Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2014-2020 wraz z przejściowymi zasadami, obowiązującymi w roku 2014. Pakiet objął reformą następujące obszary WPR: wspólną organizację rynków, płatności bezpośrednie, rozwój obszarów wiejskich i finansowanie WPR.

2. FAS is closely related to the existing counselling system and it is complementing it (e.g. Austria, Ireland, Poland, Slovenia);
3. FAS as a network consisting of institutions already existing, such as for example in France;
4. Mixed system, for example in the UK.

In the context of the above deliberations it is worth to refer to the emerging agricultural counselling system in Poland. The agricultural counselling system in Poland, associated with the current EU legislation, is public-private in character, as shown in Figure 1 .

2. FAS ściśle powiązany z istniejącym systemem doradztwa i uzupełniający go (np. Austria, Irlandia, Polska, Słowenia);
3. FAS jako sieć składająca się z instytucji już istniejących, jak np. we Francji;
4. System mieszany, jak np. w Wielkiej Brytanii.

W kontekście powyższych rozważań warto odnieść się do kształtującego się systemu doradztwa rolniczego w Polsce. System doradztwa rolniczego w Polsce, powiązany z obecnie obowiązującymi przepisami Unii Europejskiej, ma charakter publiczno-prywatny, co przedstawiono na rysunku 1.

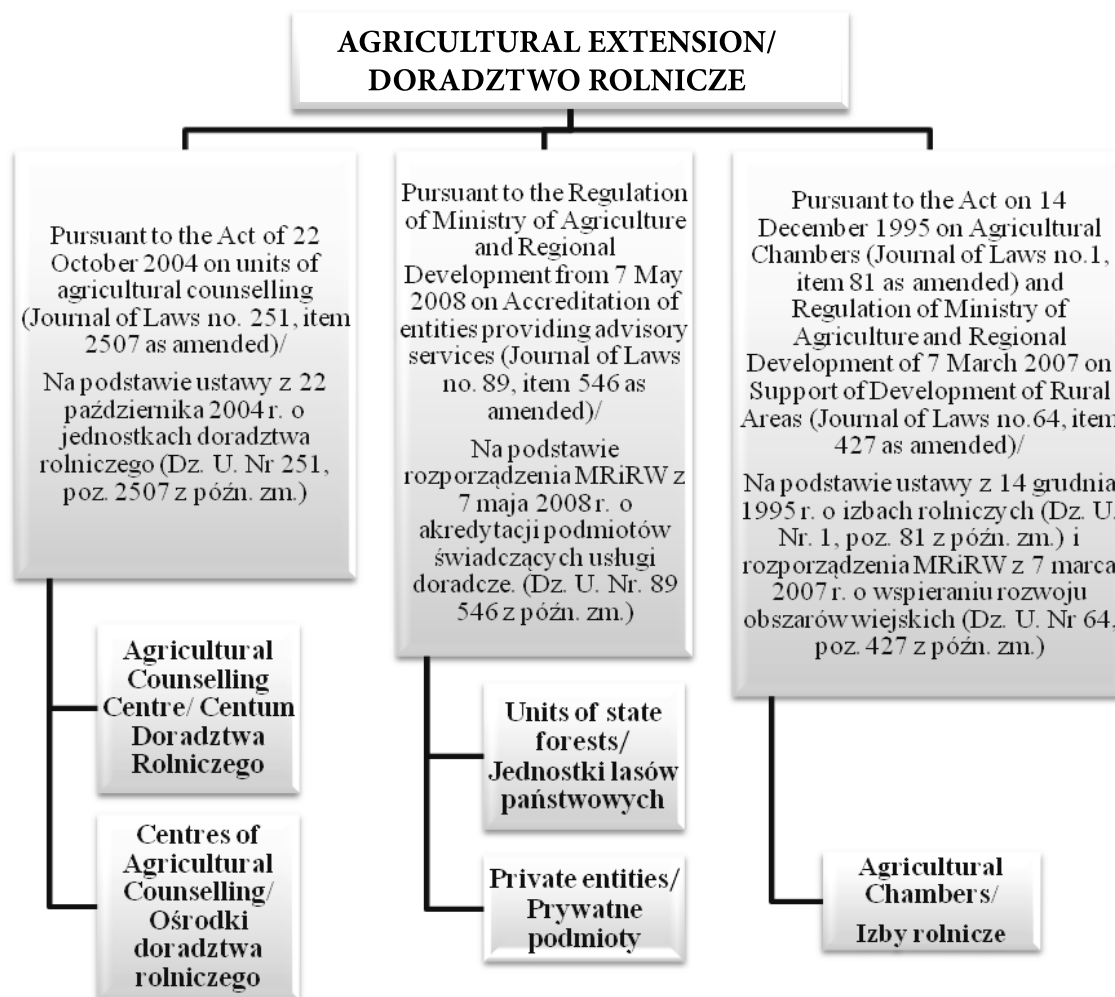

Figure 1. Organization of the Farm Advisory System (FAS) in Poland

Rysunek 1. Organizacja systemu doradztwa rolniczego (FAS) w Polsce

Source: E.K. Chyłek: Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, 2012 nr 4, p. 32.

Źródło: E.K. Chyłek: Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, 2012 nr 4, s. 32.

The basis of the farm advisory system in Poland is formed by agricultural advisory units, functioning on the grounds of the Agricultural Advisory Units Act from the 22nd of October 2004. Agricultural advisory units are state organizational units with legal personality, leading agricultural advisory involving activities within the scope of agriculture, rural development, agricultural markets and rural households, aiming at improvement of the level of agricultural income and enhancing the market

Podstawę systemu doradztwa rolniczego w Polsce stanowią jednostki doradztwa rolniczego, funkcjonujące na podstawie ustawy z 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego. Jednostki doradztwa rolniczego są państwowymi jednostkami organizacyjnymi posiadającymi osobowość prawną, prowadzącymi doradztwo rolnicze obejmujące działania w zakresie rolnictwa, rozwoju wsi, rynków rolnych oraz wiejskiego gospodarstwa domowego, mające na celu poprawę poziomu dochodów rolni-

competitiveness of farms, supporting the sustainable development of rural areas, as well as raising the level of professional skills of farmers and other rural residents (Act from 22nd October 2004 on Agricultural Advisory Units). According to the said Act, the agricultural advisory units include:

- Agricultural Advisory Service in Brwinów, along with branches in Kraków, Poznań and Radom,
- 16 provincial agricultural advisory centres.

Agricultural Advisory Service is an institution subservient to the Ministry of Agriculture and Rural Development. It cooperates closely with the institutions of central and local government, farmers' organizations, research institutions, agricultural advisory centres and other organizations and institutions working in favour of rural and agriculture development. It is responsible, among others, for the training of counsellors, developing methodology of supplying advisory services, conducting the lists of agricultural advisers, agri-environmental consultants and environmental experts, forestry consultants, advisers dealing with regional and traditional products issues and consultants supporting group of agricultural producers.

Advisory institutions performing a leading role in supplying advisory services for residents of rural areas are agricultural advisory centres amenable to the provincial council. Agricultural advisory centres have legal personality and therefore they can independently conduct financial management within the funds coming from: budget grants; income received in respect of economic activity; income from other sources, in particular in respect of donations, bequests, legacies and financial means of foreign origin and the bank interest from funds held in bank accounts. What is most important, they can supply paid consulting services. The scope of services guaranteed free of charge and range of paid services are regulated by the aforementioned law.

In the Polish agricultural advisory also Agricultural Chambers have their place (Act from 14th of December 1995 on Agricultural Chambers), the primary task of which is activity in favour of solving the problems of agriculture and representing the interests of its affiliated members. Agricultural chambers have influence on shaping agricultural policy and participate in its realization. They can supply advisory services without compulsoriness to apply for accreditation of the Minister of Agriculture and Rural Development.

Furthermore, advisory services may be also supplied by private entities and the national forests units on condition that they have Minister of Agriculture and Rural Development accreditation. Accreditation is conducted in two categories: agricultural advisory and forestry consulting (Regulation of the Ministry of Agriculture and Rural Development from the 7th of May 2008 on the accreditation of entities providing the advisory services). In 2015 accreditation was received by 167 private entities within the scope of agricultural advisory services and 261 forestry and private entities in forestry consulting (<https://>

czych oraz podnoszenie konkurencyjności rynkowej gospodarstw rolnych, wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, a także podnoszenie poziomu kwalifikacji zawodowych rolników i innych mieszkańców obszarów wiejskich (Ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego). Zgodnie ze wspomnianą ustawą jednostkami doradztwa rolniczego są:

- Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie wraz z oddziałami w Krakowie, Poznaniu i Radomiu,
- 16 wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego.

Centrum Doradztwa Rolniczego jest instytucją podległą Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Współpracuje ściśle z instytucjami administracji rządowej i samorządowej, organizacjami rolników, placówkami naukowo-badawczymi, ośrodkami doradztwa rolniczego oraz innymi organizacjami i instytucjami pracującymi na rzecz rozwoju wsi i rolnictwa. Odpowiedzialna jest m.in. za szkolenie doradców, opracowywanie metodyki świadczenia usług doradczych, prowadzenie list doradców rolniczych, doradców rolnośrodowiskowych i ekspertów przyrodniczych, doradców leśnych, doradców zajmujących się problematyką produktów regionalnych i tradycyjnych oraz doradców wspierających grupy producentów rolnych.

Instytucjami doradczymi pełniącymi wiodącą rolę w świadczeniu usług doradczych mieszkańcom obszarów wiejskich są ośrodki doradztwa rolniczego podlegające sejmikom wojewódzkim. Ośrodki doradztwa rolniczego posiadają osobowość prawną w związku z czym mogą samodzielnie prowadzić gospodarkę finansową w ramach środków pochodzących z: dotacji budżetowych; przychodów uzyskiwanych z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej; przychodów z innych źródeł, w szczególności z tytułu darowizn, zapisów, spadków oraz środków finansowych pochodzenia zagranicznego i odsetek bankowych od środków zgromadzonych na rachunkach bankowych. Co najważniejsze, mogą świadczyć odpłatne usługi doradcze. Zakres usług gwarantowanych bezpłatnie i zakres usług odpłatnych reguluje wspomniana ustawa.

W polskim doradztwie rolniczym swoje miejsce mają także Izby Rolnicze (Ustawa z 14 grudnia 1995 r. o izbach rolniczych), których podstawowym zadaniem jest działanie na rzecz rozwiązywania problemów rolnictwa i reprezentowanie interesów zrzeszonych w nim członków. Izby rolnicze mają wpływ na kształtowanie polityki rolnej i uczestniczą w jej realizacji. Mogą one świadczyć usługi doradcze bez obowiązku ubiegania się o akredytację Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Ponadto usługi doradcze mogą świadczyć również prywatne podmioty i jednostki lasów państwowych pod warunkiem posiadania przez nie akredytacji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Akredytacja prowadzona jest w dwóch kategoriach: doradztwa rolniczego i doradztwa leśnego (Rozporządzenie MRiRW z 07 maja 2008 o akredytacji podmiotów świadczących usługi doradcze). W roku 2015 akredytację uzyskało 167 podmiotów prywatnych w zakresie

bip.minrol.gov.pl/Rejestry-i-Wykazy/Wykazy access 09,06,2016 r.). The dynamic development of the private agricultural advisory services in Poland has taken place after Polish accession to the European Union along with the introduction of the main instruments of support for the villages, such as SPO and PROW. Programs realized within the framework of the Programme of Development of Rural Areas are a vast field of activity for these entities.

Multifunctional development pursuit of rural areas forces the inclusion in the emerging system of agricultural advisory activities of all these institutions and organizations which by dealing with the country and agriculture issues are contributing to their development. So, scientific-research institutes, academies, industry associations, agri-food industry companies, trade companies, companies involved in market research, distribution of the means of production, or private companies engaged in professional counselling etc. are all included within the structure of the agricultural advisory services.

An efficiently functioning system requires a high degree of integration of its constituent entities together with socio-economic setting and effective communication skill with all types of institutions. This is extremely important, because the pace of changes taking place in rural areas and the resulting demand for consulting services causes that performing the leading role in Polish agricultural advisory system odras, despite many years' experience and qualified staff, are unable to cope with all the challenges. In the agricultural advisory units, in the middle of 2015, 4385 people were employed, including 183 persons that are employees of the Agricultural Advisory Service in Brwinowo and the branches of the centre.. Out of the 4202 people employed in the agricultural advisory centres, 2,231 are specialists and consultants of terrain advisory teams (in 2015 there were 311 of them), and 753 people are specialists and advisers of the Headquarters (Pabich 2016). Considering the fact that in 2015 the number of farms with agricultural land amounted to 14049 (GUS 2016, p. 36), per one counsellor/specialist fall 471 households. This situation implicates many problems associated with the functioning of facilities, the extent and quality of the services provided. This is confirmed by the results of a survey carried out at the request of NIK (Supreme Audit Office) covering the years 2010-2013, according to which 35.1% of the owners of farms with a size over 20 hectares - because of the scope of the offer and the poor quality of services - did not embrace the WODR counselling, and 12% of the interviewees indicated the lack of any benefit from the services offered. The results of the survey also showed that the agricultural advisory benefited nearly half of the farmers, from these about 40% of the counselling of the provincial agricultural advisory centres (NIK 2014, p. 11). It should be stressed, that these problems are not the result of inadequate preparation (education and experience) of advisors to work but of their insufficient number (85% of terrain consultants and specialists

doradztwa rolniczego i 261 podmiotów leśnych i prywatnych w zakresie doradztwa leśnego (<https://bip.minrol.gov.pl/Rejestry-i-Wykazy/Wykazy>, dostęp 09,06,2016 r.). Dynamiczny rozwój prywatnego doradztwa rolniczego w Polsce nastąpił po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej i wprowadzeniu głównych instrumentów wsparcia wsi, takich jak SPO i PROW. Realizowane programy w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich stanowią ogromne pole do działania dla tych podmiotów.

Dążenie do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich wymusza uwzględnienie w kształtującym się systemie doradztwa rolniczego działalności tych wszystkich instytucji i organizacji, które poprzez zajmowanie się problematyką wsi i rolnictwa mają swój wkład w ich rozwój. W strukturę doradztwa rolniczego wpisują się więc instytuty naukowo – badawcze, uczelnie, związki branżowe, przedsiębiorstwa przemysłu rolno – spożywczego, przedsiębiorstwa handlowe, firmy zajmujące się badaniem rynku, dystrybucją środków produkcji, czy też prywatne firmy zajmujące się profesjonalnym doradztwem i itp.

Sprawnie funkcjonujący system wymaga wysokiego stopnia zintegrowania tworzących go podmiotów ze sobą, z otoczeniem społeczno – gospodarczym oraz umiejętności sprawnego porozumiewania się ze wszystkimi typami instytucji. Jest to niezwykle ważne, ponieważ tempo zmian jakie zachodzą na obszarach wiejskich i wynikające z nich zapotrzebowanie na usługi doradcze powoduje, że pełniące w polskim systemie doradztwa rolniczego wiodącą rolę odr-y mimo wieloletniego doświadczenia i wykwalifikowanej kadry nie są w stanie wszystkim wyzwaniom podołać. W jednostkach doradztwa rolniczego, w połowie 2015 roku zatrudnionych było 4385 osób, w tym 183 osoby to pracownicy Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie i Oddziałów Centrum. Spośród 4202 osób zatrudnionych w ośrodkach doradztwa rolniczego 2231 osób to specjaliści i doradcy terenowych zespołów doradczych (w 2015 roku było ich 311) i 753 osoby to specjaliści i doradcy Centrali (Pabich 2016). Biorąc pod uwagę fakt, że w 2015 roku liczba gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne wyniosła 1404,9 tys.(GUS 2016, s. 36) na jednego doradcę/specjalistę przypada 471 gospodarstw. Sytuacja ta implikuje wiele problemów związanych z funkcjonowaniem ośrodków, zakresem i jakością realizowanych usług. Potwierdzają to wyniki ankiety przeprowadzonej na potrzeby kontroli NIK obejmujące lata 2010-2013, według których 35,1% właścicieli gospodarstw powyżej 20 ha – z powodu zakresu przedstawionej oferty i niewłaściwej jakości usług – nie korzystało z doradztwa WODR, a 12% ankietowanych wskazało na brak jakichkolwiek korzyści z oferowanych usług. Wyniki badań ankietowych wykazały także, że z doradztwa rolniczego korzystała blisko połowa rolników, z tego z doradztwa wojewódzkich ośrodków doradztwa rolniczego około 40% (NIK 2014, s 11). Należy jednak podkreślić, że problemy te nie wynikają z nieodpowiedniego przygotowania (wykształcenia i doświadczenia) doradców do pracy lecz z ich niewystarczającej liczby (85% doradców i spe-

holds a higher education degree, and only 15% - secondary degree). The difficult situation in terms of the number of personnel in advising is deepened additionally by the small number of young people. More than half (52.5%), of the senior and advisory staff is over the age of 51 years (Pabich 2016). However, as emphasized by Kiełbasa (Kiełbasa 2015, p. 49) long-time experience in this profession also has its advantages. Experienced advisors know the character of this work, properly recognize the problems of the farmers and are able to solve them, using various forms of agricultural advisory and other various methods for this purpose. Certainly, their knowledge is broad and results not only from practice, but is also the effect of continuing education (courses, training, postgraduate studies, e-learning training etc.).

In 2014 and 2016 two conferences on issues of agricultural advisory services took place, organized by the Senate and Sejm Committee of Agriculture and Rural Development, during which representatives of governmental institutions, local government units, agricultural advisory units, private consulting firms, and the scientific communities discussed the conceptions of changes in the agricultural advisory system. As a result by the edict of the Minister of Agriculture and Rural Development from the 24th February 2016 a team for functioning of the farm advisory system was launched in order to:

1. analyse the functioning of the farm advisory system, including the system of support for agricultural advisory and knowledge transfer, as part of the Programme of Development of Rural Areas for the years 2014-2020;
2. to develop the proposals for system solutions supporting the development of a farm advisory system;
3. develop proposals for legal solutions necessary to ensure the effective support of farmers and residents of rural areas through agricultural advisory system.

Conclusion

The institutional structure of agricultural advisory services in Poland is still imperfect. The need to rebuild this structure is often said. There are various proposals for changes. But the most important one refers to the need for the rules regulating the functioning of advisory institutions to be more simple and transparent. So that advisors, had more time and could place more effort on proper advisory work in favour of residents of rural areas. Creating of good farm advisory system is certainly one of the conditions for increasing the competitiveness of farms and multifunctional development of rural areas.

In the new programming period, in the years 2014 - 2020, the role of agricultural advisory services has increased even more. Agricultural advisory has been considered as the primary factor in raising the competitiveness of European agriculture and ensuring the transfer of knowledge from agricultural

cialistów terenowych legitymuje się wykształceniem wyższym, a tylko 15% - średnim). Trudną pod względem liczebności sytuację kadrową w doradztwie pogłębia dodatkowo mała liczba osób młodych. Ponad połowa (52,5%) kadry kierowniczej i doradczej jest w wieku powyżej 51 lat (Pabich 2016). Jednakże jak podkreśla Kiełbasa (Kiełbasa 2015, s. 49) długoletnie doświadczenie w tym zawodzie ma także swoje zalety. Doświadczeni doradcy znają specyfikę tej pracy, właściwie rozpoznają problemy rolników i potrafią je rozwiązywać, wykorzystując do tego celu różne formy doradztwa rolniczego oraz różne metody. Ich wiedza z pewnością jest szeroka i wynika nie tylko z praktyki, ale także jest efektem kształcenia ustawicznego (kursy, szkolenia, studia podyplomowe, szkolenia e-learningowe itd.).

W 2014 i 2016 roku odbyły się dwie konferencje poświęcone problematyce doradztwa rolniczego, organizowane przez Senacką i Sejmową Komisję Rolnictwa i Rozwoju Wsi, na której przedstawiciele instytucji rządowych, samorządowych, jednostek doradztwa rolniczego, prywatnych firm doradczych i środowisk naukowych dyskutowali nad koncepcjami zmian w systemie doradztwa rolniczego. W efekcie zarządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dn. 24 lutego 2016 r. powołany został zespół ds. funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego w celu:

1. dokonania analizy funkcjonowania systemu doradztwa rolniczego, w tym systemu wsparcia doradztwa rolniczego i transferu wiedzy, w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020;
2. opracowania propozycji rozwiązań systemowych wspierających rozwój systemu doradztwa rolniczego;
3. opracowania propozycji rozwiązań prawnych, niezbędnych do zapewnienia efektywnego wsparcia rolników i mieszkańców obszarów wiejskich przez system doradztwa rolniczego.

Podsumowanie

Struktura instytucjonalna doradztwa rolniczego w Polsce jest wciąż niedoskonała. O konieczności przebudowy tej struktury mówi się często. Pojawiają się różne propozycje zmian. Najważniejsze jednak jest by przepisy regulujące funkcjonowanie instytucji doradczych były proste i przejrzyste. Tak by doradcy więcej czasu i wysiłku mogli poświęcić na właściwą pracę doradczą na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich. Stworzenie dobrego systemu doradztwa rolniczego z pewnością jest jednym z warunków podniesienia konkurencyjności gospodarstw rolnych i wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

W nowym okresie programowania, w latach 2014 - 2020, rola doradztwa rolniczego wzrasta jeszcze bardziej. Doradztwo rolnicze zostało uznane za podstawowy czynnik podniesienia konkurencyjności europejskiego rolnictwa i zapewnienia transferu wiedzy od nauk rolniczych do praktyki rolniczej. Powinno stanowić to czynnik motywujący organy

science to farming practice. It should be a motivating factor for state administration and local government to develop effective mechanisms of cooperation between different institutions and organizations for the development of rural areas in Poland.

In the emerging farm advisory system it should be taken into account, that all the institutions and organizations that function in rural areas play an important role in their development. Particular attention should be paid to emerging private consulting companies, which through much more flexibility in adjusting their services to the changing expectations of customers can be a significant addition to the overloaded by tasks agricultural advisory centres. However, according to the author still the state agricultural advisory units should play a leading role within the scope of counselling.

administracji państwowej i samorządowej do wypracowywania skutecznych mechanizmów współpracy różnych instytucji i organizacji na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w Polsce.

W kształtującym się systemie doradztwa rolniczego uwzględnione powinny być wszystkie instytucje i organizacje, które funkcjonując na obszarach wiejskich odgrywają ważną rolę w ich rozwoju. Szczególną uwagę należy zwrócić na powstające prywatne firmy doradcze, które poprzez znacznie większą elastyczność w dostosowywaniu swych usług do zmieniających się oczekiwań klientów mogą stanowić znaczące uzupełnienie dla przeciążonych zadaniami ośrodków doradztwa rolniczego. Jednakże zdaniem autora w dalszym ciągu to państwowe jednostki doradztwa rolniczego powinny pełnić wiodącą rolę w zakresie doradztwa.

References/Literatura:

1. Acocella N. (2002), *Zasady polityki gospodarczej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
2. Bronikowski W. (1938), *Agronomia społeczna jako środek polityki rolniczej*. Wydawnictwo PINGW Puławy, Warszawa.
3. Brownsford K. (1907), *Przyczynki do rozwoju kótek rolniczych*. Wydawnictwo Drukarnia Dziennika Poznańskiego, Poznań.
4. Drygas M. (2001), *Wiedza rolnicza jako podstawa działań edukacyjnych na obszarach wiejskich*, W: M. Drygas, J. Kania, A. Wiatrak (red.), *Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce na tle tendencji światowych*. Wydawnictwo IRWiR PAN, Warszawa.
5. Działalność jednostek doradztwa rolniczego w latach 2010–2013 (I półrocze). <https://www.nik.gov.pl/plik/id,6742,vp,8562.pdf>, s. 11 (data dostępu: 15.02.2016 r.)
6. Jones G. E., Garforth C. (1997), The history, Development, and Future of Agricultural Extension, In B. E. Swanson, In: R. P. Bentz, A. J. Sotrano (eds.), *Improving agricultural extension. A reference manual*. Food and Agriculture Organization, Rome, s. 3-13.
7. Kania J. (2011), *Doradztwo rolnicze wobec wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich*. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 2.
8. Kiełbasa B. (2015), Doradztwo rolnicze w procesie identyfikacji i likwidowania barier zarządzania gospodarstwem rolnym przez młodych rolników, W: A. J. Parzonko (red.), *Turystyka i Rozwój Regionalny. Przedsiębiorczość w rozwoju regionalnym*. Nr 4, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 46.
9. Kujawiński W. (2011), *Nowy słownik metodyczny doradcy rolniczego*. Wydawnictwo Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie, Poznań.
10. Kuźma J. (1986), *Doradztwo rolnicze*. PWN, Warszawa.
11. Matejuk J. (2009), Instytucje ekonomiczne i ich rola w gospodarce. Zarządzanie zmianami. Biuletyn POU” nr 10(32), http://www.wsz-pou.edu.pl/biuletyn/druk.php?p=&strona=biul_matej32&nr=32 (data dostępu: 05.05.2015 r.)
12. Maziarz Cz. (1986), *Andragogika rolnicza*, W: *Encyklopedia oświaty i kultury dorosłych*. K. Wojciechowski (red.), Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 27.
13. Ommani A. R. (2011), *Analyzing Efficiency of Agricultural Extension Programs by Participatory Rural Appraisal (PRA)*. Journal of American Science, 7(2), s. 54.
14. Pabich A. (2016), *Zatrudnienie w ośrodkach doradztwa rolniczego w 2015 roku*. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, nr 1.
15. Parzonko A. J. (2006), *Rola doradztwa w rozwoju rolniczych grup producenckich*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 36.
16. Rasz H., Stankiewicz D. (2004), *Systemy doradztwa rolniczego w krajach Unii Europejskiej*. Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Informacja nr 1049, Warszawa, s. 6-7.
17. Rozporządzenie MRIRW z 07 maja 2008 o akredytacji podmiotów świadczących usługi doradcze. (Dz.U. No. 89. 546 z późn. zm.)
18. Rozporządzenie Rady (WE) nr 73 /2009 z dnia 19 stycznia 2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiającym określone systemy wsparcia dla rolników, zmieniającym rozporządzenia (WE) nr 1290/2003, (WE) nr 378/2007 oraz uchylające rozporządzenie (WE) 1782/2003, Dz.U. L 30 z 31.1.2009 r.
19. Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K., Parzonko A. (2014), *Doradztwo w zmieniającej się sytuacji społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
20. Urban M. (1966), *Wybrane zagadnienia poradnictwa rolniczego*. RZDD, Targoszyn.
21. Ustawa z 14 grudnia 1995 r. o izbach rolniczych (Dz. U. Nr. 1, poz. 81 z późn. zm.).
22. Ustawa z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz. U. z 2004 r. Nr 251, poz. 2507, z późn. zmianami).
23. *Użytkowanie gruntów i powierzchnia zasiewów w 2015 r.*, GUS 2016.
24. Wiatrak A. P. (2013), *Doradztwo rolnicze w literaturze – stan badań krajowych i europejskich nad doradztwem rolniczym*, W: J. Kania, L. Leśniak (red.), *Publiczne doradztwo rolnicze wobec wyzwań przyszłości i oczekiwań mieszkańców wsi*. Wydawnictwo CDR w Brwinowie Oddział w Krakowie, Kraków, s. 21.
25. WYKAZ-PODMIOTOW-UPRAWNIONYCH-DO-DORADZANIA-w-ramach-dzialania-Korzystanie-z-uslug-doradczych-przez-rolnikow-i-posiadaczy-lasow-objetego-Programem-Rozwoju-Obszarow-Wiejskich-na-lata-2007-2013. <https://bip.minrol.gov.pl/Rejestry-i-Wykazy/Wykazy/> (data dostępu: 09.06.2016 r.)